

บทที่ 2

ระเบียบวิธีวิจัยและข้อมูล

แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ใช้ข้อมูลจากการสำรวจโครงการวิจัยผลกระทบทางเศรษฐกิจสังคมและประชากรของผู้สูงอายุในประเทศไทย (The Survey of Socio-Economic Consequences of the Ageing of the Population in Thailand) หรือ SECAPT ซึ่งดำเนินการเก็บข้อมูลระหว่างเดือนมีนาคม-พฤษภาคม 2529 โดยสถาบันประชากรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นโครงการ 1 ใน 7 โครงการของ ASEAN Population Programme, Phase III ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งของอาเซียนที่ดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

การเลือกตัวอย่างในโครงการ SECAPT

ประชากรตัวอย่างในโครงการ SECAPT เป็นการออกแบบที่จะได้ตัวอย่างระดับประเทศ โดยการถ่วงน้ำหนักด้วยตนเอง (Self-weighting) เลือกตัวอย่างแบบ 3 ชั้น (Stratified three stage sampling) ซึ่งสรุปขั้นตอนในการเลือกตัวอย่างได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 จากจังหวัดทั้งหมดของประเทศ 73 จังหวัด แบ่งจังหวัดออกเป็นภาคตามการแบ่งของสำนักงานสถิติแห่งชาติ^๑ โดยถ่วงน้ำหนักเป็นหนึ่งชั้น (Strata) ซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ภาคและภาคพิเศษ 1 ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และ กรุงเทพมหานคร จากนั้นก็เลือกจังหวัดตัวอย่างโดยใช้สัดส่วนของตัวอย่างที่น่าจะเป็นตามขนาด (Probability

Proportional to Size หรือ PPS ได้จำนวนจังหวัดที่ตกเป็นตัวอย่าง 26 จังหวัด คือ ภาคเหนือ 6 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง สุโขทัย พิจิตร นครสวรรค์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 6 จังหวัด ได้แก่ เลย สกลนคร กาฬสินธุ์ นครราชสีมา ขอนแก่น ศรีสะเกษ ภาคกลาง 8 จังหวัด ได้แก่ ราชบุรี นครปฐม สระบุรี อ่างทอง ตราด ชลบุรี ฉะเชิงเทรา สมุทรปราการ ภาคใต้ 5 จังหวัด ได้แก่ ระนอง ภูเก็ต พัทลุง สตูล ยะลา และกรุงเทพมหานคร ซึ่งถือเป็นภาคพิเศษหรือเขตอิสระ

ขั้นที่ 2 ในแต่ละจังหวัดที่ตกเป็นตัวอย่างจะแบ่งเป็น 2 เขต ตามลักษณะการแบ่งของกระทรวงมหาดไทย คือ เขตเทศบาลหรือเขตเมืองและนอกเขตเทศบาลหรือเขตชนบท เลือกอำเภอตัวอย่าง 1 หรือ 2 อำเภอต่อจังหวัด จากจังหวัดที่ตกเป็นตัวอย่างโดยวิธีการเลือกอย่างมีระบบ

ขั้นที่ 3 แบ่งเป็น

ก. การเลือกตัวอย่างในเขตชนบท ในแต่ละอำเภอตัวอย่าง เลือกหมู่บ้านที่ตกเป็นตัวอย่าง 3 หมู่บ้าน โดยโอกาสความน่าจะเป็นที่เป็นสัดส่วนขนาดประชากร (PPS) และทุกครัวเรือนในหมู่บ้านตัวอย่างจะตกเป็นตัวอย่างด้วยวิธีดังกล่าว ได้หมู่บ้านตัวอย่างทั้งหมด 87 หมู่บ้าน ประมาณ 9000 ครัวเรือน

ข. การเลือกตัวอย่างในเขตเมือง เลือกอย่างมีระบบ โดยเลือกอำเภอเมืองจากจังหวัดที่ตกเป็นตัวอย่างทั้งหมด แล้วจึงสุ่มเลือกชุมชนอาคาร (block) ได้ตัวอย่างทั้งหมด 25 ชุมชนอาคาร ประมาณ 2000 ครัวเรือน

ค. การเลือกตัวอย่างในเขตกรุงเทพมหานคร เลือกเขตตัวอย่าง 5 เขต จากเขตทั้งหมด 24 เขต โดยวิธีการเลือกอย่างมีระบบในแต่ละเขต

ตัวอย่าง เลือก ชุมรุมอาคารตัวอย่างมาเขตละ 1 ชุมรุม ได้ตัวอย่าง 500 ครัวเรือน

เนื่องจากตัวอย่างในเขตเมืองมีจำนวนไม่ถึง เป้าหมายที่กำหนดไว้ ดังนั้น จึงเพิ่มขนาดตัวอย่างในเขตกรุงเทพมหานครและบางพื้นที่ในเขตตัวเมืองของจังหวัดที่ตกเป็นตัวอย่าง ในเขตกรุงเทพมหานคร ได้ขยายตัวอย่างออกไปครอบคลุมทุกเขต โดยเพิ่มตัวอย่างขึ้นอีก 19 เขต และเลือกชุมรุมอาคารตัวอย่าง เขตละ 1 ชุมรุม ได้ตัวอย่างเพิ่มขึ้นอีก 3000 ครัวเรือน

การขยายขนาดตัวอย่างดังกล่าวทำให้ตัวอย่างของโครงการ SECAPT เบี่ยงเบนไปจากการถ่วงน้ำหนักด้วยตนเอง (self-weighting) ดังนั้น การประมาณค่าระดับประเทศจึงต้องถ่วงน้ำหนักด้วยค่าถ่วงน้ำหนักที่เหมาะสม ค่าถ่วงน้ำหนักนี้คำนวณโดยให้มีการกระจายของตัวอย่าง เป็นไปตามการกระจายตัวของประชากร อายุ 60 ปีขึ้นไป ในการสำรวจการเปลี่ยนแปลงประชากร ครั้งที่ 3 (SPC) พศ. 2527-2528 (รายละเอียดการเลือกตัวอย่างและการคำนวณค่าถ่วงน้ำหนัก ดูเพิ่มเติมจาก Napaporn Chayowan, Malinee Wongsith and Chanpen Saengtienchai 1988: Appendix A)

การเลือกตัวอย่างดังกล่าว ได้จำนวนครัวเรือนผู้สูงอายุที่ตกเป็นตัวอย่างหลังการถ่วงน้ำหนักแล้วทั้งประเทศประมาณ 17000 ครัวเรือน และจำนวนผู้สูงอายุที่สัมภาษณ์ได้ 3252 ราย เป็นชาย 1333 ราย หญิง 1919 ราย เป็นผู้สูงอายุนในเขตชนบท 2691 รายและในเขตเมือง 561 ราย

ข้อมูลของโครงการ SECAPT ประกอบด้วยแบบสอบถามทั้งหมด 4 ชุด คือแบบสอบถามสำหรับผู้สูงอายุ แบบสอบถามสำหรับผู้ที่ยู่ในช่วงอายุ 15-44 ปี แบบสอบถามสถานพยาบาลและแบบสอบถามชุมชน โดยแบบสอบถามผู้สูงอายุซึ่งใช้ เป็นข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย คำถาม 7 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 แบบบันทึกครัวเรือน

ส่วนที่ 2 ประวัติทั่วไป

ส่วนที่ 3 การทำงาน

ส่วนที่ 4 การอยู่อาศัยและการดำรงชีพ

ส่วนที่ 5 สุขภาพ

ส่วนที่ 6 บทบาทและสถานภาพของผู้สูงอายุ

ส่วนที่ 7 ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องผู้สูงอายุ

สำหรับข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นข้อมูลบางส่วนจาก ส่วนที่

2, 3, 4, 5

ข้อจำกัดในการศึกษา

1. กลุ่มผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้พึ่งพาบุตรในสภาพความเป็นจริง แต่ตัวอย่างของโครงการ มิได้รวมถึงผู้สูงอายุกลุ่มนี้
2. ในการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่ตกเป็นตัวอย่าง สัมภาษณ์เฉพาะผู้ที่สามารถให้สัมภาษณ์ได้เท่านั้นส่วนผู้สูงอายุที่สุขภาพไม่เอื้ออำนวย เช่นมีปัญหาในการพูด ฟัง หรือเจ็บป่วยมากก็ไม่ตกเป็นตัวอย่าง ทำให้ร้อยละของตัวอย่างที่สุขภาพดีมีมากกว่าความเป็นจริง
3. ความต้องการพึ่งพาบุตรและการพึ่งพาบุตรในด้านอารมณ์และจิตใจ

ของผู้สูงอายุเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาศึกษา แต่ข้อมูลของโครงการมิได้สอบถาม เก็บข้อมูลด้านนี้ไว้

4. คำถามที่ใช้ในแบบสอบถามบทย่อเป็นอัตวิสัย เช่น ภาวะสุขภาพ ที่ถามถึงภาวะสุขภาพในความรู้สึกของผู้เป็นตัวอย่างเอง ซึ่งอาจทำให้สัดส่วนของผู้มีสุขภาพดีและไม่ดี แตกต่างไปจากความเป็นจริง

5. ข้อมูลลักษณะทางสังคม เช่น การศึกษา-ส่วนใหญ่มหาวิทยาลัยมีการศึกษาค่าศาสนา-กว่าร้อยละ 90 ของผู้สูงอายุนับถือศาสนาพุทธ ทำให้ไม่สามารถศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางสังคมกับความต้องการและการได้พึงพาบุตร

6. คำถามเรื่องการได้รับการดูแลส่งเสียจากบุตร มีคำตอบว่าได้รับการดูแลส่งเสียเป็นสัดส่วนที่สูงมาก เพราะไม่ว่าผู้สูงอายุจะได้รับการดูแลส่งเสียมากน้อยเพียงใดหรือความถี่ในการได้รับเป็นอย่างไรก็รวมอยู่ในข้อนี้

7. เนื่องจากโครงการ SECAPT นี้ เก็บข้อมูลจากตัวอย่างจำนวนมาก คำถามในแบบสอบถามจึงเป็นแบบกว้าง ๆ มิได้เจาะลึกเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะ การวิเคราะห์ความต้องการพึ่งพาบุตรและการได้พึ่งพาบุตร ในการศึกษาครั้งนี้จึงไม่สามารถทำได้ละเอียดนัก

วิธีการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล

เนื่องจากจำนวนประชากรตัวอย่างที่ใช้ศึกษา มีค่าเบี่ยงเบนไปจากการถ่วงน้ำหนักด้วยตัวเอง ดังนั้น ในการเสนอข้อมูลและผลการวิเคราะห์ให้เป็นตัวอย่างระดับประเทศจึงต้องมีการถ่วงน้ำหนักที่เหมาะสม โดยจะเสนอค่าของอัตรา ร้อยละและค่าสถิติต่าง ๆ ที่ได้จากการถ่วงน้ำหนักแล้ว อย่างไรก็ตาม จำนวนตัวอย่างอาจผันแปรไปเล็กน้อย เนื่องจากความแตกต่างกันของจำนวนตัวอย่างที่ไม่มีหรือไม่ทราบคำตอบ

สำหรับการประมวลผลข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/X เป็นเครื่องมือช่วยซึ่งมีรายละเอียดการวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลดังนี้ คือ

1. ใช้อัตราส่วนร้อยละแสดงลักษณะทั่วไปทางประชากร เศรษฐกิจและสังคมของตัวอย่างรวมทั้งความต้องการพึ่งพาบุตร และการได้พึ่งพาบุตรของผู้สูงอายุผ่านตัวแปรต่างๆที่กำหนดโดยแสดงข้อมูลของทั้งประเทศและแยกตามเขตที่อยู่อาศัย

2. ในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล นำเสนอเป็นตารางไขว้ร้อยละ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตามซึ่งส่วนใหญ่เป็นตัวแปรกลุ่ม และตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตามด้วยค่าสถิติไคสแควร์ (χ^2 -test) โดยการทดสอบความมีนัยสำคัญทางสถิตินั้น ทำได้โดยเปรียบเทียบค่า χ^2 ที่คำนวณได้กับค่าที่เปิดได้จากตาราง ณ ระดับนัยสำคัญ (Significance) ที่กำหนดไว้ล่วงหน้าและ $DF=(a-1)(b-1)$

a คือ จำนวนแถวในตารางไขว้

b คือ จำนวนสดมภ์ในตารางไขว้

โดยวิธีการคำนวณค่าสถิติไคสแควร์ จากตารางแจกแจงความถี่ 2 ทางหรือตารางไขว้นั้น ประชุม สุวัตถิ (2525 : 6-17) ได้สรุปขั้นตอนเอาไว้ดังนี้

สมมติว่าตารางไขว้เป็นแบบ a แถว และ b สดมภ์ และให้ O_{ij} แทนความถี่ในแต่ละช่องตาราง (cell) ของแถวที่ i และสดมภ์ที่ j ดังนั้นจะได้

$$n_i = \sum_{j=1}^b O_{ij} \quad \dots\dots\dots 1$$

$$n_j = \sum_{i=1}^a O_{ij} \quad \dots\dots\dots 2$$

$$n = \sum_{i=1}^a \sum_{j=1}^b O_{ij} \quad \dots\dots\dots 3$$

$$E_{ij} = n_i n_j / n \quad \dots\dots\dots 4$$

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^a \sum_{j=1}^b (O_{ij} - E_{ji})^2 / E_{ij} \quad \dots\dots 5$$

เมื่อ n_i คือ ผลรวมความถี่ตามแถวที่ i

n_j คือ ผลรวมความถี่ตามสดมภ์ที่ j

n คือ จำนวนตัวอย่างทั้งหมด

E_{ji} คือ ค่าความคาดหวังของความถี่ในช่องตารางของแถวที่ i
และสดมภ์ที่ j

χ^2 คือ ค่าไคสแควร์

DF คือ องศาแห่งความเป็นอิสระ (Degree of freedom)

ถ้า χ^2 ที่คำนวณได้มีค่ามากกว่าค่าที่เปิดได้ในตาราง ก็แสดงว่า ตัวแปรทั้งสองมีความสัมพันธ์กัน ณ ระดับนัยสำคัญที่กำหนด ซึ่งในที่นี้ใช้ระดับนัยสำคัญต่ำกว่า .05 หมายความว่าความสัมพันธ์ดังกล่าวมีโอกาสเป็นไปได้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 95 ของตัวอย่างที่ศึกษา

ในทางปฏิบัติปัจจุบันโปรแกรม "SPSS" ได้ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อช่วยในการประมวลผลและคำนวณค่าสถิติต่างๆได้อย่างถูกต้องแม่นยำ ซึ่งค่าสถิติ "ระดับนัยสำคัญต่ำสุด" (P-Value) เป็นค่าหนึ่งที่คำนวณขึ้นเพื่อเพิ่มความสะดวกในการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร นั่นคือ สามารถพิจารณาจากค่า P-Value ว่าถ้าน้อยกว่าระดับนัยสำคัญที่ตั้งไว้คือ 0.05 แสดงว่า ความสัมพันธ์ของตัวแปรคู่ นั้น ๆ มีโอกาสเป็นไปได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 95 ของตัวอย่างที่ศึกษา ซึ่งค่า P-Value นี้ยิ่งต่ำยิ่งชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ของตัวแปรคู่ นั้นมีโอกาสเป็นไปได้มาก

นอกจากนี้ ในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ยังได้นำเอาตัวแปร เขตที่อยู่อาศัยเข้าร่วมพิจารณาในสถานะตัวแปรคุมเพื่อทดสอบว่า ความสัมพันธ์ ของตัวแปรอิสระกับตัวแปรตามแต่ละคู่ที่พบเมื่อศึกษารวมทั้งประเทศนั้น เมื่อแยก ศึกษาตามเขตที่อยู่อาศัยแล้วเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่อย่างไร

ลักษณะทั่วไปของประชากรที่ศึกษา

ลักษณะทั่วไปของประชากรในการศึกษารั้งนี้ ปรากฏในตารางที่ 1 ซึ่งแสดงร้อยละของผู้สูงอายุจำแนกตามลักษณะต่าง ๆ และเขตที่อยู่อาศัย โดยเป็น ผู้สูงอายุในเขตเมือง 561 คน และเขตชนบท 2691 คน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. อายุของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุที่เป็นตัวอย่างในการศึกษารั้งนี้ ร้อยละ 33.7 เป็นผู้สูงอายุ ในกลุ่มอายุ 60-64 ปี ร้อยละ 26.9 เป็นกลุ่มอายุ 65-69 ปี และร้อยละ 39.4 เป็นกลุ่มอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป เมื่อแยกพิจารณาตามเขตที่อยู่อาศัย ก็พบว่าทั้ง ในเขตเมืองและชนบทยังคงมีส่วนระหว่างกลุ่มอายุใกล้เคียงกับผู้สูงอายุทั่วไป (ตัวแปรที่ 1 ตารางที่ 1)

2. เพศของผู้สูงอายุ

การศึกษารั้งนี้มีสัดส่วนของผู้สูงอายุซึ่งเป็นหญิงสูงกว่าผู้สูงอายุชาย ทั้ง ในระดับประเทศ เขตเมือง และเขตชนบทคือเป็นร้อยละ 59 เปรียบเทียบกับ ร้อยละ 41 ตามลำดับ สอดคล้องกับความเป็นจริงที่ว่าเพราะหญิงมีอายุยืนยาวกว่า ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจาก โดยทั่วไปเพศหญิงดูแลเอาใจใส่ต่อสุขภาพมากกว่าชาย

ตารางที่ 1
ร้อยละของผู้สูงอายุจำแนกตามลักษณะภูมิหลังต่าง ๆ และเขตที่อยู่อาศัย

ลักษณะภูมิหลัง	ทั้งประเทศ	เขตที่อยู่อาศัย	
		เมือง	ชนบท
1) อายุ 60-64 ปี	33.7 (1058)	34.5(190)	33.6(868)
65-69 ปี	26.9 (842)	27.7(152)	26.7(690)
70 ปีขึ้นไป	39.4 (1235)	37.7(207)	39.7(1028)
รวม	100.0 (3134)	100.0(548)	100.0(2586)
2) เพศ			
ชาย	41.0(1333)	38.7(217)	41.5(1116)
หญิง	59.0 (1919)	61.3(344)	58.5(1575)
รวม	100.0(3252)	100.0(561)	100.0(2691)
3) สถานภาพสมรส			
สมรสอยู่กับคู่สมรส	52.8(1696)	48.7(265)	53.6(1431)
อื่น ๆ (ไม่รวมโสด)	47.2(1517)	51.3(280)	46.4(1237)
รวม	100.0(3213)	100.0(545)	100.0(2668)
4) จำนวนบุตรที่มีชีวิต			
1-4 คน	42.0(1315)	48.2(254)	40.7(1061)
ตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป	58.0(1817)	51.8(273)	59.3(1544)
รวม	100.0(3132)	100.0(527)	100.0(2605)
5) ภาวะสุขภาพ			
ดี	59.1(1905)	65.6(365)	57.7(1540)
ไม่ดี	40.9(1320)	34.4(191)	42.3(1129)
รวม	100.0(3225)	100.0(556)	100.0(2669)
6) การทำงานเชิงเศรษฐกิจ			
ทำงาน	30.3(982)	21.8(122)	32.0(860)
ไม่ทำงาน	69.7(2263)	78.2(438)	68.0(1825)
รวม	100.0(3245)	100.0(560)	100.0(2685)
7) อาศัย			
ในภาคเกษตรกรรม	68.3(846)	21.7(30)	74.2(816)
นอกภาคเกษตรกรรม	31.7(392)	78.3(108)	25.8(284)
รวม	100.0(1238)	100.0(138)	100.0(1100)

ประกอบกับเพศชายมีพฤติกรรมอนามัยบางอย่าง ที่เสี่ยงต่อการเป็นอันตรายต่อสุขภาพ เช่น สูบบุหรี่ ดื่มเหล้ามากกว่าหญิงทำให้มีอายุสั้นกว่าหญิง จึงมีจำนวนของผู้สูงอายุหญิงมากกว่าชาย (ตัวแปรที่ 2 ตารางที่ 1) ซึ่งการสำรวจงานประเทศพัฒนาแล้ว และประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ ก็พบว่ามีสัดส่วนของผู้สูงอายุที่เป็นหญิงมากกว่าผู้สูงอายุชายเช่นกัน (นภาพร ชโยวรรณและคณะ 2533 : 5)

3. สถานภาพสมรส

สัดส่วนของผู้สูงอายุที่ตกเป็นตัวอย่างมีสถานภาพกำลังสมรส เป็นร้อยละ 52.8 ซึ่งมากกว่าสถานภาพอื่น ๆ ซึ่งตรงกับข้อมูลจากสำมะโนประชากรปี 2523 เมื่อเปรียบเทียบระหว่างเขตที่อยู่อาศัยพบว่า ในเขตชนบทมีจำนวนผู้สูงอายุที่กำลังสมสร้อยละ 53.6 มากกว่าเขตเมืองที่มีเพียง 48.7 ส่วนที่เหลือคือสถานภาพอื่นๆ ที่ประกอบด้วย หม้าย, หย่า, ร้าง, แยก ไม่รวมโสด ซึ่งสถานภาพสมรสที่มีสัดส่วนมากรองลงมาคือ หม้าย (เกิดจากการตายของคู่สมรส) ทั้งเขตเมืองและชนบทที่อัตราตายและอายุขัยเฉลี่ยของผู้สูงอายุใกล้เคียงกัน จึงมีสัดส่วนของสถานภาพหม้ายใกล้เคียงกัน คือ ประมาณร้อยละ 43 ส่วนสถานภาพอื่น ๆ (หย่าร้างแยกไม่รวมโสด) เขตเมืองมีร้อยละ 8.6 ขณะที่ชนบทมีเพียงร้อยละ 3.7 ความแตกต่างนี้เนื่องมาจากสภาพแวดล้อมทางสังคมและค่านิยมของประชากรในแต่ละเขตที่อยู่อาศัย (ตัวแปรที่ 3 ตารางที่ 1)

4. จำนวนบุตรที่มีชีวิตของผู้สูงอายุ

ร้อยละ 42 ของผู้สูงอายุที่เป็นตัวอย่างมีจำนวนบุตรที่มีชีวิต 1-4 คน ร้อยละ 58 มีจำนวนบุตรที่มีชีวิต ตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป เมื่อพิจารณาตามเขตที่อยู่อาศัยพบว่า ในชนบทผู้สูงอายุมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป เป็นร้อยละ

ที่สูงกว่าในเขตเมือง คือเป็นร้อยละ 59.3 เปรียบเทียบกับร้อยละ 51.8 ในเขตเมือง ซึ่งเป็นเครื่องชี้ว่าระดับภาวะเจริญพันธุ์ของประชากรในเขตชนบทสูงกว่าเขตเมือง (ตัวแปรที่ 4 ตารางที่ 1)

5. ภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุ

ภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุ ได้จากคำตอบของผู้สูงอายุเอง ซึ่งมีคำตอบว่า ดี ค่อนข้างดี เหมือนเดิม และไม่ดี 3 คำตอบแรกผู้วิจัยจัดรวมเป็นกลุ่มภาวะสุขภาพดีมีถึงร้อยละ 59.1 และที่เหลือเป็นภาวะสุขภาพไม่ดี ร้อยละ 45.4 โดยในเขตเมืองมีร้อยละของผู้สูงอายุที่สุขภาพดีมากกว่าเขตชนบท ทั้งนี้ น่าจะเนื่องมาจากความพร้อมด้านบริการสาธารณสุขที่เขตเมืองมีมากกว่าเขตชนบท (ตัวแปรที่ 5 ตารางที่ 1) ซึ่งความแตกต่างระหว่างเขตที่อยู่อาศัยนี้ พบตรงกับสำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้สำรวจพบในการสำรวจครัวเรือนเกี่ยวกับอนามัยสวัสดิการรอบต่าง ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 ถึง พ.ศ. 2529 (นภาพร ชโยวรรณ และคณะ 2533 : 10-11)

6. การทำงานเชิงเศรษฐกิจ

ร้อยละ 69.7 ของผู้สูงอายุที่เป็นตัวอย่างไม่ได้ทำงานในช่วงสัปดาห์ก่อนการสำรวจ โดยผู้สูงอายุในเขตเมืองมีอัตราการทำงานต่ำกว่าผู้สูงอายุในชนบท อาจเนื่องจากสุขภาพไม่เอื้ออำนวยให้ทำงานหรือไม่สามารถหางานทำได้ เพราะมีความรู้ที่น้อย งานไม่เหมาะสมกับวัยหรือบุตรหลานไม่ยอมให้ทำงานนอกจากนี้ เหตุผลส่วนหนึ่งที่ทำให้ลดส่วนการทำงานของผู้สูงอายุในชนบทสูงกว่าในเมือง เพราะเขตชนบทส่วนใหญ่เป็นอาชีพเกษตรกรรมซึ่งไม่มีการเกษียณอายุการทำงาน อย่างไรก็ตาม มีผู้สูงอายุที่กำลังทำงานจำนวนไม่น้อยที่ทา

ด้วยความจำเป็น ไม่ใช่ทำเพราะเลือกที่จะทำ (ตัวแปรที่ 5 ตารางที่ 1)

7. อาชีพ

ในกลุ่มของผู้สูงอายุที่ทำงาน ทำงานในภาคเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 68.3) โดยเฉพาะในชนบท เป็นภาคเกษตรกรรมถึงร้อยละ 74.2 ขณะที่เขตเมืองมีเพียงร้อยละ 21.7 เท่านั้น (ตัวแปรที่ 6 ตารางที่ 1)

ความต้องการพึ่งพาบุตรของผู้สูงอายุ

สำหรับความต้องการพึ่งพาบุตรของผู้สูงอายุ ข้อมูลในตารางที่ 2 แสดงแยกเป็นด้านเศรษฐกิจกับด้านการดูแลเมื่อเจ็บป่วย ซึ่งจะเห็นว่าผู้สูงอายุมีอัตราส่วนร้อยละที่ต้องการพึ่งพาบุตรสูงทั้ง 2 ด้าน เนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาสุขภาพ เป็นปัญหาหลักของผู้สูงอายุในประเทศไทย รวมทั้งประเทศไทยด้วย โดยจากการสำรวจพบว่าความต้องการพึ่งพาบุตรด้านเศรษฐกิจสูงกว่าด้านการดูแลเมื่อเจ็บป่วย นั่นคือสังเกตจากค่าอัตราส่วนร้อยละที่ผู้สูงอายุต้องการได้รับการดูแลส่งเสียจากบุตรร้อยละ 90.4 ขณะที่ต้องการให้บุตรดูแลยามเจ็บป่วยร้อยละ 70.7

และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างเขตที่อยู่อาศัย พบว่า ผู้สูงอายุในชนบทมีความต้องการพึ่งพาบุตร สูงกว่า ผู้สูงอายุในเขตเมืองทั้งด้านเศรษฐกิจและการดูแลเมื่อเจ็บป่วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้สูงอายุในชนบทคุ้นเคยกับการอยู่ในครอบครัวขยาย จึงเห็นว่า การพึ่งพาบุตรเป็นเรื่องจำเป็นมากกว่าผู้สูงอายุในเขตเมือง ซึ่งคุ้นเคยกับสภาพการอยู่อาศัยในครอบครัวเดี่ยว

ตารางที่ 2
ร้อยละของผู้สูงอายุจำแนกตามความต้องการพึ่งพาบุตร และเขตที่อยู่อาศัย

ความต้องการพึ่งพาบุตร	ทั้งประเทศ	เขตที่อยู่อาศัย	
		เมือง	ชนบท
ด้านเศรษฐกิจ			
1 - ความต้องการได้รับการดูแล			
ส่งเสียจากบุตร			
ต้องการ	90.4 (2769)	83.6 (424)	91.8 (2345)
ไม่ต้องการ	9.6 (294)	16.6 (84)	8.2 (210)
รวม	100.0 (3063)	100.0 (507)	100.0 (2555)
ด้านการดูแลเมื่อเจ็บป่วย			
2 - บุคคลที่ผู้สูงอายุต้องการให้ดูแล			
สามเฒ่า			
บุตร	70.7 (2271)	60.2 (333)	72.9 (1938)
บุคคลอื่น ๆ	29.3 (940)	39.8 (220)	27.1 (720)
รวม	100.0 (3211)	100.0 (553)	100.0 (2658)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3
ร้อยละของผู้สูงอายุจำแนกตามการได้ฟังพหูตร และเขตที่อยู่อาศัย

การได้ฟังพหูตร	ทั้งประเทศ	เขตที่อยู่อาศัย	
		เมือง	ชนบท
ด้านเศรษฐกิจ			
1. การได้รับการดูแลส่งเสริมจากบุตร			
ได้รับ	96.8(3022)	95.2(499)	97.1(2523)
ไม่ได้รับ	3.2(101)	4.8(25)	2.9(73)
รวม	100.0(3123)	100.0(524)	100.0(2599)
2. แหล่งรายได้ที่สำคัญที่สุด			
บุตร	52.5(1691)	51.7(288)	46.7(1244)
แหล่งอื่น ๆ	47.5(1532)	48.3(269)	53.3(1422)
รวม	100.0(3223)	100.0(557)	100.0(2666)
3. กำนัดงสำคัญในการหาเลี้ยง			
ครอบครัว			
บุตร	42.6(1375)	39.7(221)	43.2(1153)
คนอื่น ๆ	57.4(1850)	60.3(335)	56.8(1515)
รวม	100.0(3225)	100.0(556)	100.0(2668)
ด้านการดูแลเมื่อเจ็บป่วย			
1. ผู้ดูแลสามเจ็บป่วย			
บุตร	66.2(2000)	53.8(270)	68.7(1730)
บุคคลอื่น	33.8(1020)	46.2(232)	31.3(788)
รวม	100.0(3021)	100.0(502)	100.0(2519)
2. ผู้จ่ายค่ารักษาพยาบาล			
บุตร	47.9(1518)	44.8(243)	48.5(1274)
บุคคลอื่น ๆ	52.1(1652)	55.2(299)	51.5(1353)
รวม	100.0(3170)	100.0(542)	100.0(2627)

การได้พึงพาบุตรของผู้สูงอายุ

ด้านเศรษฐกิจ

การได้พึงพาบุตรของผู้สูงอายุด้านเศรษฐกิจนี้ พิจารณาจาก ตัวแปร 3 ตัวคือ การได้รับการดูแลส่งเสียจากบุตร แหล่งรายได้ที่สำคัญที่สุด และกำลังสำคัญในการหาเลี้ยงครอบครัว

จากข้อมูลตารางที่ 3 พบว่าผู้สูงอายุตอบว่าได้รับการดูแลส่งเสียจากบุตรสูงถึงร้อยละ 96.8 โดยร้อยละในเขตชนบทสูงกว่าเขตเมืองเล็กน้อย น่าจะเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า คุณธรรมความกตัญญูทวดที่ต่อบิดามารดาของบุตรในสังคมไทยยังเป็นที่ยอมรับและปฏิบัติกันอย่างกว้างขวาง แต่อย่างไรก็ตามเหตุที่ค่าอัตราส่วนร้อยละของการได้รับการดูแลส่งเสียจากบุตรสูงมากสาเหตุหนึ่งอาจเป็นเพราะแม้ผู้สูงอายุจะได้รับการส่งเสียเพียงเล็กน้อย หรือนาน ๆ ครั้งก็จะรวมอยู่ในคำตอบนี้หมด ดังนั้น หากใช้ตัวแปรนี้เป็นเครื่องชี้ถึงการได้พึงพาบุตรเพียงตัวเดียว อาจให้ภาพที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงนัก และการนำเสนอตารางไขว้ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตามในบทที่ 3 จะไม่กล่าวถึงตัวแปรนี้

เมื่อพิจารณาตัวแปรแหล่งรายได้ที่สำคัญที่สุดพบว่าผู้สูงอายุได้พึ่งพาบุตรในฐานะที่เป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญที่สุดร้อยละ 52.5 โดยร้อยละในเขตเมืองสูงกว่าเขตชนบท คือเป็นร้อยละ 51.7 และ 46.7 ตามลำดับทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะลักษณะอาชีพที่แตกต่างกัน ในเขตชนบทมักเป็นอาชีพภาคเกษตรกรรมไม่มีการเกษียณอายุการทำงาน ผู้สูงอายุจะทำงานไปเรื่อย ๆ จนกว่า ร่างกายจะไม่เอื้ออำนวย นอกจากนี้ ยังพบว่าผู้สูงอายุชนบทมีแหล่งรายได้สำคัญที่สุดจากการทำงานของตนเองถึงร้อยละ 30.7 ซึ่งมากกว่าผู้สูงอายุในเขตเมืองที่มีเพียงร้อยละ 14.2

สำหรับการรับเงินบำนาญนั้น ผู้สูงอายุเขตเมืองจะมีอัตราส่วนร้อยละสูงกว่าชนบท
คือเป็นร้อยละ 9.2 และ 0.9 ตามลำดับ

สำหรับ กาลังสำคัญในการหาเลี้ยงครอบครัวนั้น พบว่าผู้สูงอายุร้อยละ
42.6 มีบุตรเป็นกำลังสำคัญในการหาเลี้ยงครอบครัว โดยผู้สูงอายุในชนบทมีร้อยละ
43.2 สูงกว่าผู้สูงอายุในเมืองซึ่งมีร้อยละ 39.7 น่าจะเนื่องมาจาก
โครงสร้างครอบครัวในชนบทส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย บิดามารดาและบุตรทั้งที่
แต่งงานแล้วและยังเป็นโสดจะอยู่ร่วมกันในครอบครัว แต่ในเขตเมืองส่วนใหญ่เป็น
ครอบครัวเดี่ยว เมื่อบุตรแต่งงานก็จะแยกครอบครัวออกไปเป็นคนละครอบครัวแม้จะ
มีการส่งเสียบิดามารดา แต่ก็ไม่ถือว่าเป็นกำลังสำคัญในการหาเลี้ยงครอบครัวเต็ม

ด้านการดูแลเมื่อเจ็บป่วย

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีบุตรเป็นผู้ดูแลยามเจ็บป่วย (ร้อยละ 66.2) และ
เนื่องจากการที่บิดามารดากับบุตรในชนบทอยู่ร่วมกันในครอบครัวขยาย เมื่อผู้สูง
อายุเจ็บป่วยบุตรก็สามารถให้การดูแลได้อย่างสะดวก จึงทำให้ ผู้สูงอายุในชนบท
มีบุตรเป็นผู้ดูแลยามเจ็บป่วยคิดเป็นร้อยละที่สูงกว่าเขตเมือง

สำหรับผู้จ่ายค่ารักษาพยาบาลเมื่อผู้สูงอายุเจ็บป่วยนั้น บุตรเป็นผู้จ่าย
เพียงร้อยละ 47.9 นอกนั้นเป็นบุคคลอื่นที่ไม่ใช่บุตรรวมทั้งการที่ผู้สูงอายุจ่ายเอง
ด้วย และในตนเองเดียวกันตัวแปรข้างต้น ผู้สูงอายุชนบทมีบุตรเป็นผู้จ่ายค่ารักษา
พยาบาลให้เป็นร้อยละสูงกว่าผู้สูงอายุในเขตเมือง